

JUSSI HANSKA: »And the Rich Man also died; and He was buried in Hell«. The Social Ethos in Mendicant Sermons. (Bibliotheca Historica. 28. Suomen Historiallinen Seura) Helsinki 1997. 196 s.

Emnet for Jussi Hanskas dissertation er spørgsmålet om tiggermunkenes sociale grundindstilling, således som den kom til udtryk i deres prædikener. Af praktiske grunde har han indskrænket sit arbejdsfelt til perioden fra 2. fjerdedel af 13. årh. til 1. fjerdedel af 14. årh. Ved tiggermunke forstår han franciskanere og dominikanere og ser bevidst bort fra karmeliter og augustinereremitter, da disse ikke har spillet den samme aktive rolle som de to store ordner. Selv med disse indskrænkninger ville materialet dog være uoverskueligt stort(!), og han begrænser sig yderligere til prædikenhåndbøger – prædikensamlinger beregnet for mindre veluddannede prædikanter. Materialet var derfor kun i anden række bestemt for lægfolket. Hans undersøgelse er gennemført på basis af 35 prædikensamlinger fra hele Europa. Det er umuligt at sted- eller tidsfæste de enkelte prædikener, som netop er optaget i samlingerne pga. deres angivelige almengyldighed. Alle prædikenerne er dog såkaldt »skolastiske« prædikener, der udmærker sig ved at være opbygget over et bestemt tema.¹ Temaet er i dette tilfælde Jesu lignelse om den rige mand og Lazarus (Lukas 16, 19-31), som i særlig grad giver prædikanten lejlighed til at give udtryk for sine sociale synspunkter.

Hanska stiller spørgsmålet om tiggermunkene havde en fælles social grundindstilling, der var specifik for dem. Mere konkret: betragtede tiggermunkene de rige og mægtige som syndere, næsten forudbestemt til fortabelse; og ydermere, blev de fattige, de syge og de, der arbejdede, betragtet som gode kristne, med gode chancer for at blive frelst? Han besvarer spørgsmålene bekræftende: Franciskanerne og dominikanerne havde en fælles social grundindstilling, der tilsyneladende var specifik for dem og ikke blot fælleskirkeligt tankegods. De anså de rige for at svæve i åndelig fare pga. de synder, der fulgte med deres rigdom. Disse synder var mange, men en særlig farlig og udbredt synd var undertrykkelsen af de fattige. De fattige havde større chancer end de rige for at blive frelst, men også de kunne være i fare pga. de synder, der fulgte med deres fattigdom. De var dog sikret frelse, så længe de viste sig tålmodige og standhaftige – de to dyder som særlig var forbundet med de fattige. Hanska mener, at drivkraften bag prædikenerne var den allestedsnærværende sociale nød i den undersøgte periode. Dette synspunkt er baseret på ældre litteratur om Europas sociale og økonomiske historie, navnlig de værker, der er skrevet ud fra forestillingen om en voldsom befolkningstilbagegang allerede inden pestepidemiernes i midten af 14. årh. Tilbagegangen antoges at være forårsaget af meget ringe livsvilkår for den dårligst stillede del af befolkningen. Denne forestilling står ikke længere uimodsagt og lader sig formentlig ikke opretholde. Tværtimod har den nyere ødegårdsforskning ikke kunnet konstatere nogen generel befolkningstilbagegang før pestepidemiernes, og der er heller ikke konstateret tegn på en generel forværring af livsvilkårene. Hanskas tese om den sociale nød som drivkraft bag tiggermunkenes særlige sociale grundindstilling holder derfor næppe.

Det skal imidlertid ikke skygge for det faktum, at bogen er et velkomment bidrag til europæisk mentalitetshistorie i middelalderen. Understregningen af

¹ Jf. Anne Riising: Danmarks middelalderlige prædiken. København 1969, s. 69ff.

de fælleseuropæiske træk i de undersøgte prædikener falder fint i tråd med Anne Riisings påpegning af de få overleverede danske middelalderlige prædikeners fælleseuropæiske præg. Netop dette forekommer mig at være et af bogens vigtigste resultater. Selvom prædikener kunne være stærkt bundet til tid og sted, må man gå ud fra, at mange danske prædikener har lignet dem, der kendes fra det øvrige Europa. Vi må gå ud fra, at der også i Danmark er prædikeret om den rige mand og Lazarus, og at også de hjemlige tiggermunkes sympati har ligget hos de fattige.

Derudover rummer bogen nyttige metodiske overvejelser vedrørende brugen af prædikensamlinger som kilder, og en interessant redegørelse for fattigdomsbegrebet i middelalderen. Som helhed viser bogen derfor en inspirerende udnyttelse af et spændende materiale.

Anders Leegaard Knudsen

Studien zur Geschichte des Ostseeraumes. Vol. II. Die Städte des Ostseeraumes als Vermittler von Kultur 1240-1720. Ed. THOMAS RIIS & JULIA-K. BÜTHE. (Dansk Komité for Byhistorie, Byhistoriske Skrifter IX = Odense University Studies in History and Social Sciences vol. 202) Odense University Press 1997. 115 s.

Første bind af denne række af studier til en Østersøhistorie er tidligere anmeldt i *Historisk Tidsskrift*.¹ Det rummede bidrag fra et i februar 1991 i Odense afholdt symposium om Erik af Pommerns forhold til byerne. I dette bind publiceres en række bidrag fra et i oktober 1992 afholdt symposium om byerne som kulturformidlere i perioden 1240-1720. Hovedparten af bidragene behandler dog ikke hele denne periode, men middelalderen. Udgiverne kan ikke klandres for dette; i forordet beklager Thomas Riis, at flere påtænkte bidrag viste sig uerholdelige. Der er dog grund til at være tilfreds med de bidrag, det lykkedes at skaffe, selvom de fleste mere er orienterende oversigter end egentlige studier i deres respektive emner.

Spørgsmålet om *literacy* er behandlet i to bidrag; det spændende og enestående materiale fra Novgorod i 13.-17. årh. præsenteres af A.A. Svanidze, og Hannu Laaksonen redegør for Turku og Viborg som finske undervisningscentre i perioden 1276-1640.

Bestemte byers kulturelle forbindelser behandles af Mika Kallioinen (det middelalderlige Turku), Sigitas Zakrauskas (Vilnius i 15.-16. årh.) og Maria Bogucka (Gdańsk i 16.-17. årh.). Det er iøjnefaldende, at disse bidrag navnlig fokuserer på kontakterne til tyske og vesteuropæiske byer.

Symposiet havde en særlig sektion for musikhistorie, der er repræsenteret med fire bidrag: Greger Andersson præsenterer et af NOS-H støttet forskningsprojekt om Østersøområdet som musiklandskab. Arne Stakkeland redegør for stadsmusikanter i Norge, omend det ellers fremgik af første bind i denne række af studier, at Norge ikke regnes som en del af Østersøområdet. Artiklen er spændende, så redaktørerne skal ikke bebrejdes at være gået udenfor deres egen begrænsning. Fabian Dahlström skriver om organister og stadsmusikanter i Åbo (Turku) og Viborg i 17. årh., mens Heinrich W. Schwab behandler byernes brug af stadsmusikanter til repræsentative formål. I den musikhistoriske afdeling var der, i det mindste for anmelderen, megen ny viden at hente.

¹ *Historisk Tidsskrift* bd. 97, s. 214.